

Hugo Weckx

is uittredend Vlaams voorzitter
Commissie Cultureel Verdrag

regeringen inzake samenwerking tussen particuliere en overheidsinitiatieven in beide landen in verband met roerend en onroerend erfgoed, digitalisering en ontsluiting, opleiding en vorming.

Dus alles samengenomen een veeleer positieve balans. Zijn er dan geen obstakels in die culturele samenwerking? Toch wel! Reeds jaren pleit CVN ervoor dat bij alle Nederlandse en Vlaamse departementen 'geoormerkte bedragen' in de begrotingen zouden worden ingeschreven die specifiek moeten dienen om waardevolle Nederlands-Vlaamse initiatieven te subsidiëren in uitvoering van het Cultureel Verdrag.

Meer middelen dienen ook door de beide overheden ter beschikking te worden gesteld voor uitwisselingen allerhande. Dat is een verzoek dat regelmatig herhaald wordt bij alle studiedagen, colloquia en conferenties die door CVN werden georganiseerd.

Daarnaast zouden de overheden in beheersovereenkomsten die zij afsluiten met publieke instellingen of particuliere stichtingen en verenigingen als voorwaarde dienen op te leggen dat structureel moet worden samengewerkt met instellingen en initiatieven in het buurland, ter implementering van het Cultureel Verdrag.

De beide regeringen zouden hun leden-ministers ertoe dienen te verplichten advies aan CVN te vragen alvorens nieuwe belangrijke samenwerkingsinitiatieven, die tot de domeinen van het Cultureel Verdrag behoren, tot stand te brengen of bestaande af te schaffen.

Maar wat vooral belangrijk is en nog veel te weinig gebeurt, is dat Nederland en Vlaanderen zich voldoende inspannen om gezamenlijk standpunten in te nemen op multilaterale fora, zoals de Europese Unie, de Unesco en de Raad van Europa. Nochtans zegt het Cultureel Verdrag in zijn artikel 5 uitdrukkelijk dat waar mogelijk de verdragsluitende partijen vooraf

overleg moeten plegen over in te nemen standpunten in Europese organen.

Als conclusie zou ik kunnen stellen dat het mij optimistisch stemt dat er zeer vele voorbeelden bestaan van particuliere Nederlands-Vlaamse samenwerking op vele domeinen van cultuur, kunsten en wetenschappen en dat de overheden het voorbije decennium tal van nieuwe samenwerkingsstructuren in het leven hebben geroepen.

Anderzijds voel ik mij minder gelukkig omdat er zoveel mogelijkheden voorzien zijn in het Cultureel Verdrag waarvan de overheden tot dusver amper of helemaal geen gebruik maken wegens gebrek aan belangstelling.

Ik hoop stellig dat de nieuwe commissie de overheden ervan zal weten te overtuigen in de toekomst alle mogelijkheden die het Cultureel Verdrag hun aanreikt, maximaal te benutten.

Een lange, kronkelige weg

Naar meer culturele diversiteit

Christine Delhaye Op 20 februari 2006 presenteerde de Vlaamse minister van Cultuur Bert Anciaux zijn Vlaams Actieplan Interculturalisering. Nederland heeft al een begin gemaakt op de moeizame weg naar culturele diversiteit. Kan men iets van elkaar leren?

In mei 1999 bracht de staatssecretaris voor Cultuur Rick van der Ploeg de nota *Ruim baan voor Culturele diversiteit* uit, en op 8 juni 1999 bood Van der Ploeg zijn uitgangspuntennota *Cultuur als confrontatie* aan de Kamer aan. Uit de enorme heisa die deze nota veroorzaakte, zou men kunnen afleiden dat het culturele veld en de politiek volkomen verrast waren door de plannen en voornemens van de staatssecretaris. Toch waren de belangrijkste punten, en misschien wel juist de heikele punten – marktwerking, publieksbereik en culturele diversiteit – niet nieuw. Van der Ploegs voorgangers d'Ancona en Nuis waren hem daarin al voorgegaan (Pots 2002). Van der Ploeg was echter wel de eerste die aan deze prioriteit ook de nodige financiële consequenties verbond (Keizer 2000).

Net als zijn voorgangers was Van der Ploeg ervan overtuigd dat het hedendaagse cultuur-aanbod niet meer toegesneden is op de huidige multiculturele samenleving. Het culturele veld

bood te weinig ruimte voor vernieuwing en de bestaande kunstinstellingen bleken niet in staat een breder publiek te bereiken. In beide nota's legde hij daarom de klemtoon op de noodzaak het culturele veld te vernieuwen en te verjongen. Enerzijds wilde hij het publieksbereik verbreden door meer jongeren en alloctonen aan te trekken, anderzijds wilde hij een diverser aanbod creëren door alloctone kunstenaars en vernieuwende kunstvormen te stimuleren. Daarnaast moest meer marktwerking in het culturele veld zorgen voor meer culturele dynamiek en een betere aansluiting tussen aanbod en publiek.

Waaier aan maatregelen

Om de beleidsdoelen te realiseren, kondigde Van der Ploeg een waaier aan maatregelen af die in drie categorieën in te delen zijn: 'Anders beoordelen en afrekenen', 'Doorstroming in het subsidiebestand' en 'Cultureel ondernemer-

schap'. Ik bespreek hier enkel de maatregelen die betrekking hebben op het diversiteitsbeleid.

Ten eerste wilde Van der Ploeg dat de Raad voor Cultuur de adviezen over de afzonderlijke instellingen op een nieuwe manier zou gaan beoordelen. Bij de beoordeling van de subsidieaanvragen is en blijft kwaliteit volgens de staatssecretaris het belangrijkste criterium, maar daarnaast moeten in de toekomst ook andere criteria meegewogen worden, waaronder sociaal bereik, subsidie per bezoeker en het profiel van de instelling of de positie in het bestel. Bovendien vond Van der Ploeg het niet langer vanzelfsprekend dat niet-westerse culturele producten beoordeeld werden met puur westerse standaards. Dat betekende dat het kwaliteitsbegrip zelf herzien moest worden vanuit een pluriform kwaliteitsbesef, een visie die de Raad met hem deelde. Om dat pluriforme kwaliteitsbesef gestalte te geven, moesten jongeren, culturele minderheden, vrouwen en inwoners van buiten de vier grote steden beter vertegenwoordigd zijn in de Raad voor Cultuur, besturen en adviescommissies en raden.

Een belangrijk aspect op basis waarvan instellingen zouden worden afgerekend, is het publieksbereik. Om het publieksbereik te vergroten en te verbreden bedacht Van der Ploeg de 'drieprocentregeling'. Iedere instelling zou verplicht zijn om drie procent van het subsidiebedrag te besteden aan de bevordering van een cultureel divers aanbod en/of een cultureel divers publiek. Instellingen die niet voldoende ondernamen om een jong en intercultureel publiek en aanbod te realiseren, zouden drie procent gekort worden op de subsidies. Onder druk van de Tweede Kamer werd de drieprocentregeling omgezet in een tweeprocentstimuleringssubsidie. Instellingen die minimaal drie procent inzetten om culturele diversiteit te bevorderen, konden twee procent extra subsidie krijgen (Leerdam 2005; Baarle 2004).

Wat het tweede punt – de doorstroming – betreft ging de staatssecretaris ervan uit dat het beoordelen met nieuwe criteria op zich al een flinke doorstroming tot gevolg zou hebben. Ook de fondsen werd verzocht plannen te ontwikkelen om de doorstroming in hun sectoren te bevorderen. Zij moesten ruimte creëren voor nieuwe generaties en andere bevolkingsgroepen alsook het coachen van jonge allochtone cultuurmakers op zich nemen.

Daarnaast was er het Actieplan Cultuurbereik dat heel in het bijzonder als doel had het bereik van de cultuur te vergroten. Vernieuwende en andere programmering moeten nieuwe publieksgroepen aanspreken. Daarbij moeten producenten, acteurs en regisseurs die een bijdrage leveren aan de diversiteit actief worden opgespoord. Het specifieke van dit instrument is dat het rijk gaat samenwerken met provincies en gemeenten om deze doelstelling gezamenlijk te bereiken. Het rijk stelt de gemeenten een bedrag ter beschikking op voorwaarde dat provincie en gemeente *matchen*.

Verder zijn, dankzij het beleid van Van der Ploeg, drie ondersteunende instellingen in het leven geroepen: Netwerk CS, Atana en de Phenix Foundation. Deze instellingen waren bedoeld om instellingen, bestuurders en kunstenaars te ondersteunen bij het tot stand brengen van diversiteit. De laatstgenoemde sloot per 1 januari 2005 haar deuren, volgens ingewijden zonder de kans te hebben gehad de kinderschoenen te ontgroeien (Vries 2005; Keulemans 2004).

Een iel gebouw

Na vier jaar Van der Ploeg is er in het Nederlandse kunstenveld wel degelijk wat veranderd. Er is een zekere doorstroming gekomen in het artistieke aanbod. Er is meer ruimte gekomen voor nieuw-Nederlandse kunstenaars en hun kunsten, ouwe getrouwen hebben het kunstenveld moeten ruimen. Ook het Actieplan Cultuur-

bereik heeft, al was het al met al een bescheiden beleidsproject¹, wel degelijk vruchten afgeworpen. Er waren er in de uitvoering van het plan weliswaar vele kinderziekten aan te wijzen, op het provinciale en gemeentelijke vlak leidde het tot nieuwe samenwerkingsverbanden en ontwikkeling van nieuwe projecten, en groeide er wel degelijk een zekere mate van bewustwording dat er fors geïnvesteerd moet worden om jongeren en nieuwe Nederlanders te bereiken (IJdens 2005; Haks 2003).

Of het Actieplan nu ook daadwerkelijk geleid heeft tot een breder en nieuw publiek is vooralsnog moeilijk te zeggen. Maar gezien de bescheidenheid van het project moeten de mogelijke effecten van het Actieplan op het landelijke cultuurbereik ook niet overschat worden (Huysmans 2005; IJdens 2005).

Het gevaar is echter dat het iele gebouw dat net is opgetrokken, al op instorten staat. Uit evaluatieonderzoek blijkt dat het diversiteitsbeleid vooral geleid heeft tot aparte instellingen en het tot nu toe te weinig verankerd is in de bestaande kunst- en ondersteunende instellingen (LAGroup 2003). Ferm beleid om de bestaande instellingen tot meer daadkracht te bewegen, is dan ook noodzakelijk. Het is

Het Vlaamse cultuurbeleid wil op duurzame wijze meer diversiteit tot stand brengen

nog maar de vraag of dat op dit moment enige kans van slagen heeft. Het besef van urgentie voor veranderingen in het kunstenveld, lijkt te zijn weggeëbd – zowel op het niveau van het bestuur als in grote delen van het kunstenveld (Vries 2005; IJdens 2005). Na 11 september 2001 en de moord op Theo van Gogh is de polarisering van het debat over de multiculturele samenleving alleen maar scherper geworden. In Nederland is een klimaat ontstaan waarbij de aandacht zich vooral richt op de Nederlandse canon en geschiedenis en de eigen westerse waarden, in plaats van op een dialoog met andere culturen.

Het Vlaamse traject

De *Beleidsnota Cultuur 2004–2009* van minister Anciaux is de eerste waarin sprake is van een integraal diversiteitsbeleid. De Vlaamse gemeenschap is een rijke verzameling geworden van heel veel culturen. Het Vlaamse cultuurbeleid wil de ontmoeting tussen die culturen bevorderen en wil daarom op een duurzame wijze meer diversiteit tot stand brengen op drie vlakken: het personeelsbestand, het aanbod en de cultuurparticipatie. De beleidsdoelstelling 'interculturaliseren' zoals aangegeven in de beleidsnota moest resulteren in een concreet *Vlaams Actieplan Culturele Interculturalisering van, voor en door Cultuur, Jeugd en Sport*. Dat plan werd onlangs aan de organisaties in het veld voorgesteld.

In tegenstelling tot het diversiteitsbeleid van Van der Ploeg, is het *Actieplan Interculturalisering* van Anciaux geen eenmanszaak. Dit plan kwam tot stand in nauwe samenwerking tussen het kabinet van de minister, de bevoegde administraties, de Vlaamse Steunpunten (ondersteunende organisaties per sector) en een aantal intermediaire organisaties (zoals Kunst en Democratie, CultuurNet Vlaanderen). Al deze instellingen formuleerden in interactie met organisaties in het veld een geheel van

aanbevelingen en acties die de basis moest vormen voor het Actieplan van de minister.

Het Actieplan bestaat uit twee grote lijnen. De eerste lijn heeft als doel alle organisaties die betrokken zijn bij de beleidsvoering van de minister culturele diversiteit op een duurzame wijze te laten integreren in hun beleid. De tweede lijn wil ruimte creëren voor experimenten en begeleidende maatregelen.

De eerste doelstelling wil de minister realiseren door alle organisaties die de Vlaamse overheid subsidieert te beoordelen op hun inspanningen met betrekking tot het tot stand brengen van diversiteit. Deze inspanningen moeten zich manifesteren op drie terreinen: het aanbod, het publiek en de samenstelling van personeel en bestuursorganen.

Een tweede reeks maatregelen heeft betrekking op de overheid zelf. De Vlaamse overheid verbindt zich ertoe dat eind juni 2008 alle Vlaamse adviesraden en beoordelingscommissies voor cultuur (maar ook voor jeugd en sport) voor tien procent uit personen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond bestaan. De Vlaamse overheid voor Cultuur, jeugd en sport heeft zich er bovendien toe verplicht om haar eigen personeelsbestand, met name in de topregio's, diverser samen te stellen.

Daarnaast geeft de Vlaamse overheid een specifiek aantal instellingen de opdracht de notie interculturaliteit in hun beleidsvoering op te nemen en uit te voeren. Het gaat hier om instellingen die de overheid zelf heeft opgericht of die heel dicht bij de overheid staan. Deze instellingen hebben een dermate grote maatschappelijke impact dat ze volgens de minister beschouwd kunnen worden als een verlengstuk van het overheidshandelen. Het gaat hier om de steunpunten, de grote cultuurhuizen, de fondsen, de landelijke koepels voor amateurkunsten en een aantal intermediaire organisaties. Al deze instellingen moeten in hun

beleidsplan en in de daaropvolgende beheersovereenkomst aangeven hoe ze de diversiteit zullen bevorderen in het aanbod en het publiek. Daarnaast moeten hun bestuursraden tegen eind juni 2008 voor tien procent bestaan uit mensen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond. Ook moeten zij inspanningen leveren om mensen met een cultureel diverse achtergrond in het midden- en hoger kader te werven. Belangrijk is dat onder deze maatregel gerenommeerde kunstinstituten vallen als de Vlaamse Opera, Mukha, het Vlaams Radio Orkest, het Vlaams Radio Koor, de Singel Antwerpen, De Filharmonie, het Koninklijk Ballet van Vlaanderen, Ancienne Belgique, Concertgebouw Brugge, het Kaaithheater, de Koninklijke Vlaamse Schouwburg, de Beurschouwburg, Nederlands Toneel Gent, Toneelhuis en kindertheater Het Paleis.

Om de tweede lijn – de ruimte voor experimenten en begeleiding – gestalte te geven, wordt in eerste instantie tien procent van de projectmatige subsidie gereserveerd voor projecten die culturele diversiteit centraal stellen (twee miljoen euro per jaar). Vanaf 2009 komt daar een extra budget van twee miljoen euro bij. Er wordt een 'kennisknooppunt' in het leven geroepen om ervaringen te inventariseren en door te geven. Daarnaast zal geïnvesteerd worden in het trainen en coachen van adviesraden, beoordelingscommissies en de administratie om de leden ervan in staat te stellen culturele diversiteit als een gemeenschappelijk referentiekader te hanteren. Ook zullen op lokaal niveau mensen met een etnisch diverse achtergrond getraind en ondersteund worden indien zij zich willen engageren in de raden van bestuur van cultuur-, jeugdwerk en sportinstellingen. En natuurlijk zal de minister een opdracht geven voor onderzoek om de effecten van dit actieplan te meten.

Storm van protest

Bij de bekendmaking van de plannen van staatssecretaris Van der Ploeg stak een storm van protest en kritiek op. Zowel in het kunstenveld als in de politiek was de angst groot dat de autonomie en de kwaliteit van de kunst ondergeschikt zouden worden gemaakt aan de smaak van het publiek en de markt. In Vlaanderen geen storm van protest, geen panische angst om kwaliteitsverlies², enkel wat gemurmel en voorzichtige weerstand. Vooral 'de allochtonen-quota' in bestuursraden en adviescommissies worden op enige argwaan onthaald. Een beleid met harde 'resultaatsverbintenissen' wordt al snel als al te opdringerig ervaren. Maar echt verzet is er niet. Misschien is dat de winst die de intensieve voorbereiding van het beleid met organisaties uit het veld heeft opgeleverd.

Naast het voortraject is er nog een ander in het oogspringend verschil tussen het Vlaamse beleid en het Nederlandse. Het Vlaamse beleid is sterk gericht op het verankeren van het diversiteitsbeleid in de bestaande culturele instellingen. Een aantal grote gerenommeerde instellingen met een grote symboolwaarde wordt heel direct door het beleid aangesproken. Deze instellingen, maar ook de Vlaamse overheid zelf, zijn gebonden aan harde resultaatsverbintenissen, althans dat is de bedoeling. De praktijk zal moeten leren hoe 'hard' die zijn, want de pers speculeert al volop in hoeverre ze niet eerder als streefcijfers moeten worden opgevat. Als het Vlaamse beleid geïmplementeerd en uitgevoerd wordt als bedoeld, dan lijkt het erop dat het beter uitgerust is om te voorkomen dat er een gesegmenteerde kunstmarkt ontstaat die is opgebouwd uit naast elkaar staande witte en gekleurde segmenten. Wie laat begint, kan zich niet meer permitteren veel leergeld te betalen.

Christine Delhaye

is docent Cultuursociologie aan de faculteit Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam

Literatuur

- Anciaux, B. (2004) *Beleidsnota Cultuur 2004–2009*. Brussel: Administratie Kanselarij en Voorlichting.
- Baarle, Y. van (2004) *Het cultuurbeleid van het rijk*. Scheveningen: Van Baarle.
- Haks, R. (et al.) (2003) *Van jonge mensen en de dingen die komen gaan: Actieplan Cultuurbereik 2001–2004*. Zoetermeer: Ministerie van OCW.
- Hoeven, Q. van der (2005) *De grens als spiegel: een vergelijking van het cultuurbestel in Nederland en Vlaanderen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huysmans, F., O. van der Vet en K. van Eijck (2005) *Het Actieplan Cultuurbereik en Cultuurdeelname, 1999–2003: een empirische evaluatie op landelijk niveau*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- IJdens, T. en E. Hitters (2005) *Landelijke evaluatie van het Actieplan Cultuurbereik 2001–2004: eindrapport*. Tilburg: IVA.
- Keizer, A.-G. (2000) *Ze liegen ook zo slecht*. Doctoraalscriptie Bestuurskunde Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Keulemans, C. (2004) 'Wie durft er nu nog met Marokkanen te werken'. In: *Vrij Nederland*, jrg. 50, nr. 65, 76-79.
- LAgrou (2003) *Tussentijdse evaluatie Phenix Foundation*. Amsterdam: LAgrou.
- Leerdam, J., J. Bussemaker en H. Tammes (2005) *De kracht van kunst en cultuur*. Amsterdam: Partij van de Arbeid.
- Ploeg, R. van der (1999) *Ruim baan voor culturele diversiteit*. Zoetermeer: Ministerie van OCW.
- Ploeg, R. van der (1999) *Cultuur als confrontatie: cultuurnota 2001–2004*. Zoetermeer: Ministerie van OCW.
- Pots, R. (2002) *Cultuur, koningen en democraten: overheid & cultuur in Nederland*. Nijmegen: Sun.
- Taghon, S., S. Yildirim en G. Redig (eindred.) (2006) *Vlaams actieplan culturalisering van, voor en door cultuur, jeugd en sport*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Vries, A. de (2005) *Een groene roos*. Amsterdam: Phenix Foundation.

Noten

¹ Het budget bestemd voor de stedelijke en provinciale actieprogramma's maakt maar een klein deel uit van de cultuurbegrotingen van de steden en provincies: respectievelijk drie en negen procent (Huysmans 2005, 10; IJdens 2005, 172).

² Het Vlaamse cultuurbeleid is veel meer dan het Nederlandse bepaald door de verzuiling en daardoor ook sterker lokaal gericht. Dat heeft als gevolg dat het kwaliteitscriterium in het cultuurbeleid in Vlaanderen niet zo'n centrale rol speelt als in het Nederlandse. Zie: Hoeven 2005.